

Újraolvasni, virtuálisan újraírni...

Az egyetemes szlovák irodalom szerves részét képező magyarországi szlovák irodalom több évtizede áll érdeklődésünk középpontjában. Ez a téma alkotja kutatásaink és publikációink meghatározó részét, melyre a magyar nyelven megírt és az ELTE szláv irodalmi doktori iskolájában 2004-ben megvédett PhD dolgozatunk, az *Alföldi szlováksággép a kortárs magyarországi szépprózában* című munka írásakor is támaszkodtunk. Ebben a témában eddig két monográfiánk jelent meg szlovák nyelven: *Kontúry prózy Slovákov v Maďarsku* (A magyarországi szlovák próza körvonalai), Nadlak: Ivan Krasko, 2013; *Poetika priestoru v poézii Slovákov v Maďarsku* (A tér poétikája a magyarországi szlovák költészetben), Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2019. Ezek a munkák jelentik a *Retro / Perspektíva súčasnej slovenskej literatúry v Maďarsku* (A kortárs magyarországi szlovák irodalom esélye a 21. században retro-perspektív megközelítésben), Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2024 új szlovák nyelvű kötetünk kiindulópontját is. A publikáció a Határon Túli Szlovákok Hivatala támogatásával készült.

R Bevezető és összegző gondolatok a *Retro / Perspektíva súčasnej slovenskej literatúry v Maďarsku* (A kortárs magyarországi szlovák irodalom esélye a 21. században retro-perspektív megközelítésben) című, közelmúltban megjelent, szlovák nyelvű kötetéről.

A közreadás célja

A publikáció tematikailag kapcsolódik az említett munkákhoz azzal a különbséggel, hogy most egy válogatást kínálunk a különböző folyóiratokban és más periodikumokban, valamint tanulmánykötetekben az utóbbi évtizedben megjelent – a magyarországi szlovák irodalomról szóló – írások közül. Néhányat átdolgozott, párat kibővített, a legújabbakat pedig változatlan formában közöljük. Az új kiadvány nyomon követi, feltérképezi, kommentálja a közel ötvenéves múltú kortárs magyarországi szlovák irodalom formálódása során lejátszódó belső mozgásokat és tendenciákat. Mint ahogy azt már a címben szereplő szópár első tagja a „retró” is jelzi (a szó múltbeli történésekre, szellemi irányzatokra, tárgyakra, reliktumokra, könyvekre, zeneművekre, divatra, stb. vonatkozik; a retró jelzót nem minőségi, hanem időbeliségi kategóriaként értelmezzük), zömében a régebbi, az előző század 80-as éveit és a XXI. század fordulóját között született irodalmi szövegeket vettük górcső alá.

Célunk a kortárs magyarországi szlovák irodalom fejlődési ívének áttekintése a kezdeti lendület, a *Výhonky / Hajtások* című antológia (1978) megjelenésétől számítva a felívelésen át (a 90-es évek vége) a mai stagnálásig. A mára csaknem elfeledett alkotások leporolása, életre keltése, mozgásba hozása; a korabeli, elsősorban (vagy kizárólagosan) a művek nemzetiségi jellegére reflektáló értelmezések átértékelése, újraírása; a szövegek rejtett értékeinek, jelentéseinek feltárása a mai irodalomtudomány vívmányaival összhangban lévő interpretációs módszerek segítségével mutatjuk be a folyamatokat. A retró szövegek mellett természetesen a kis számú, újabb és legújabb műveknek is figyelmet szentelünk. Reményeink szerint a sorok között kiolvasható lesz a magyarországi szlovák irodalom jövőjének lehetséges alakulásáról alkotott vízióink is.

A kiválasztott irodalmi művek újraolvasása, virtuális újraírása

A magyarországi szlovák szerzők emblematisztikus műveinek újraolvasása lehetőséget nyújtott arra, hogy visszatérjünk egykori értelmezéseinkhez, és akár önmagunkkal konfrontálódva is, a ma szemszögéből módosítsuk őket. Ennek a lehetőségnek annál is inkább igyekeztünk eleget tenni, mivel reflexióink középpontjába az irodalmi (és kultúrtörténeti) szövegeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó interpretációinkat helyeztük. Rajtuk keresztül betekinthezünk a hegyvidéki és az alföldi szlovákság történetébe

és mai életébe is. A magyarországi szlovák irodalom kereteibe soroltuk a délföldi szlovákság sorsát magyar nyelven bemutató, szlovák származású magyar író, Závada Pált is, akit úgy a magyar, mint a szlovák irodalomtörténet is sajátjának tekint.

Recenzióinkban, tanulmányainkban és interpretációinkban arra törekedtünk, hogy a hagyományos módszerekkel nem feltárható, rejtett jelentéseket (tartalmakat) és összefüggéseket is felszínre hozzuk. Figyelembe vettük azt a tényt, hogy az elemzett szövegek döntő többsége az irodalmi realizmus jegyében született. Ezek az írások ugyan kisebb-nagyobb mértékben beépítik narratívájukba a modernizmus egyes jegyeit, de alapjában véve megmaradnak a realizmus keretei között (kivételet képeznek Závada Pál regényei, Fuhl Imre mikroprózái és versei). A hagyománykövető prózaszövegek értelmezése során célszerűnek tartottuk a hagyományos, kontextuális interpretációs módszer kombinálását a ma időszerű textuális és intertextuális irodalomtudományi eljárásokkal. Ezek lehetővé tették, hogy alámertülhessünk a szövegek mélyebb rétegeibe, s így meglepő, új jelentéseket hozhassunk a felszínre. A szövegekkel való munka során hasonló céllal vontunk be az elemzésekbe olyan, az eddigiektől eltérő, más nézőpontokat, mint pl. a térbeliség, táj és gasztroszemiotika, zöld szemlélet, geokulturális beágyazottság, stb. Ha ezek kontextusában vizsgáljuk a címadó szópár második tagját: „perspektíva” (a szó a jövőre utal, reményt kelt, valamiféle pozitívumot sejtet, valaminek a megújítását sugallja), érzékeljük ugyan a két kulcsszó közötti jelentésbeli különbséget (feszültséget), ami viszont felvázolt törekvéseink fényében kiegyenlítődik. Történik ez oly módon, hogy az értelmezés folyamán közvetett formában kötjük össze a régít az újjal, a múltat a jelennel. A „retró” szövegeket (az újakat is) a fentebb említett új szempontok, interpretációs eljárások bevonásával vizsgáljuk. Ennek eredményeként a szövegek virtuálisan újraíród(hat)nak, új megvilágításba kerül(het)nek, új tartalmakkal gazdagod(hat)nak, növel(het)ik a szlovák irodalom presztízsét, újraolvasásra, akár retró szövegek újraírására vagy új szövegek alkotására is ösztönöz(het)nek. Ebben az értelemben a címadó szópár tagjai egymásba fonódnak, egymást kiegészítve összeolvadnak (retró/perspektíva), létrehozva egy új minőséget. Véleményünk szerint ez a forma is egyike lehet azoknak az alternatíváknak, amelyek segítségével életben tarthatjuk a magyarországi szlovák irodalmat. A régi művek újraolvasása és újraírása – a téma, kompozíció, narrátori pozíció, irodalmi műfaj újraértelmezése, átdolgozása – a posztmodernben reneszánszát éli. Závada Pál pl. a *Jadviga párnája* című regényében (1997) a hagyományos napló műfaját írja át úgy, hogy a napló egyetlen tulajdonosa és írója mellé több naplóíró rendel, akik különböző látószögökből egymást kiegészítve mesélnek el egy történetet. Ide sorolható pl. Fuhl Imre legújabb kétnyelvű könyve is: *EXTRAKT – Drobná publicistika s fotografiami autora / FUHLEXTRA – Apró publicisztikai írások a szerző fotóival* (2021; 2023), melyben sikeres kísérletet tesz a különböző időszakokban készült, hagyományos papír alapú, apró zsurnalisztikai írásainak az online írásmódhoz való közelítéséhez.

A „retró/perspektíva” címszó alatt a régi könyvek újabb kiadásait is értjük, melyek új dizájnnal, szerkesztői fogásokkal, új elő- és utószóval, új címmel, szerkezettel érdeklődést kelt(het)nek a reménybeli olvasókban. Az utóbbi években több kétnyelvű „retró” vagy új prózakötet látott napvilágot. Ezek a könyvek két kontextusban is fordulatot jeleznek a magyarországi szlovák irodalom fejlődésében. Az egyik a nyelvvesztés miatt bekövetkezett, szinte leküzdhetetlennek tűnő recepciós korlátokban nyilvánul meg, míg a másik az új, szlovák nyelvű belletrisztikus (sajtóban megjelenő, könnyebb fajsúlyú – *a szerk.*) művek születésének hiányára mutat rá. (Ehhez a kedvezőtlen helyzethez összetett körülmények vezettek, melyek elemzése nem témája könyvünknek). Válogatásunkban tizenkét szerző huszonegy irodalmi, (kultúrtörténeti, tudományos) szövegét értelmeztük (újra). Közülük tizenhat tartozik a prózai, öt a lírai alkotások körébe.

Az értelmezett szövegek közös vonása, hogy a hagyományok átörökítésének kérdését, azok távlatait, a jelen és a múlt történéseit állítják a középpontba. A hagyományokhoz szorosan hozzátartozik a nyelv, az identitás, az asszimiláció, a megmaradás problémaköre, melynek tematizálása a magyarországi szlovák szerzők különböző szövegalkotási stratégiáinak tükrében sokszínű arcot ölt.

A könyv szerkezete

Kiadványunk öt fejezetből áll, melyet a Bevezető és az Összegzés keretez. Az első fejezetben három, különböző időpontban született antológia tükrében részletes képet rajzolunk fel a kortárs magyarországi szlovák irodalom formálódásáról. A második fejezetben a pilisi szerzők kaptak helyet: *Bárkányi Valkán* Zoltán); *Fuhl* Imre (Imrich Fuhl); *Kormos* Sándor (Alexander Kormoš); *Papucsek* Gergely (Gregor Papuček). A harmadik fejezetbe a délal-földi alkotókat soroltuk: *Antal* György (Juraj Antal Dolnozemský); *Hrivnák* Mihály (Michal Hrivnák); *Kondacs* Pál (Pavol Kondač); *Závada* Pál (Pál Závada). A negyedik fejezetben a romániai *Nadlakon* (Nagylak) élő szerzőket: *Dagmar* Mária *Anoca*-t és *Mária Štefankovát* mutatjuk be. A záró, ötödik fejezetbe soroltuk két szerzőnk, *dr. Tuska* Tünde PhD. kultúrtörténeti és *dr. Šenkár* Patrik PhD. irodalmi témájú monográfiájáról írt recenziókat. A kötet mellékletekkel zárul: bibliográfia, névregiszter, recenziói vélemények; a bevezető és az összegzés magyar, valamint angol nyelvű fordítása.

Kötetünkbe azokat az írásainkat válogattuk be, melyek a hazai szlovák sajtóban, főleg a *Ludové noviny* (Népújság); *Lúč*; (Sugár); *Náš kalendár* (A mi kalendáriumunk) hasábjain és a *Legatum, Croatica, SlovakUlm* kiadványok által megjelentetett könyvekben kaptak helyet. Választásunk tudatosan esett ezekre a sajtóorgánumokra, elsősorban a *Ludové noviny*-re és a *Lúč*-ra, mivel a szerkesztőség évtizedek óta szívesen fogadja és adja közre a magyarországi szlovák irodalommal kapcsolatos cikkeinket. Válogatás-kötetünk ennek is köszönhetően jöhetett létre. Megjegyezzük, hogy az egyetlen magyarországi szlovák nyelvű hetilap (*Ludové noviny*) nélkül aligha született volna meg a mérőföldkönek számító *Výhonky* című irodalmi antológia sem. A hetilap azzal, hogy a szerzők számára folyamatosan biztosított publikálási lehetőséget, nagyban hozzájárult a kortárs hazai szlovák irodalom fejlődéséhez. Köszönettel tartozunk a *BARÁTSÁG* kulturális-közéleti folyóiratnak is, mely rendszeresen jelenteti meg magyar nyelvű, szlovák irodalmi témájú írásainkat.

Kinek ajánljuk az új könyvet?

A magyarországi szlovák irodalom, mint az alföldi szlovák irodalom (magyarországi, romániai, szerbiai szlovák irodalom) szerves része, a hazai és külföldi szlovák gimnáziumok, a szegedi, budapesti és a határainkon túli szlovák tanszékek (pl. Komárom, Nyitra, Bukarest, Újvidék) tantervében kötelező vagy választható tantárgyként szerepel. Könyvünket szlovák szakos középiskolai tanároknak, egyetemi oktatóknak, irodalmároknak, egyetemi hallgatóknak és mindazoknak ajánljuk, akik érdeklődnek a szlovák irodalom iránt.

Bízunk benne, hogy a téma iránt érdeklődők találnak könyvünkben új gondolatokat, használható interpretációs eljárásokat. Kínálatunk ösztönzést adhat számukra az irodalmi szövegek olvasására, esetleges újraolvasására, s kedvet kaphatnak szlovák nyelvű szöveg alkotásához is, ilyen módon is elősegítve ennek az irodalomnak az életben maradását.

Maruzsné Sebó Katalin

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítették munkánkat és hozzájárultak könyvünk megjelenéséhez: a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének és igazgatónöjének, egyben szerkesztőjének dr. Tuska Tünde PhD., főiskolai docensnek, a könyv recenzióinak dr. Novákné dr. Plesovszki Zsuzsanna PhD. és *Fuhl* Imre irodalmároknak; dr. Ladislav György PhD. anyanyelvi lektornak; Kunovacné Gulyás Zsuzsanna technikai szerkesztőnek és a könyvborító-grafika szerzőjének, Lonovics Lászlónak.